

Rubovszky Kálmán:

EGY SZÉPIRODALMI EGYSZERŰ NARRATIV FORMA
ADAPTÁCIÓS ISMÉTLŐDÉSÉRŐL

1. Előadásunkban, egy villanás erejéig, azt a megfigyelésünket próbáljuk felvázolni, hogy egy "egyszerű szépirodalmi narratív forma", a népmese egy speciális ismétlődése miben különbözik az összetett szépirodalmi narratív formák egy speciális ismétlésétől. Az az ismétlés-típus, melyet vizsgálatra kiválasztottunk, az un. szövegkülső adaptációs ismétlés, problémánk pedig az, hogy módosul-e az igazságérték e sajátos művelet eredményeként. Először az előadásban használt fogalmakat fogjuk értelmezni, majd megadjuk azoknak a szimbólumoknak a jelentését, melyeket dolgozatunk tárgyának kifejtésében használunk fel. Ezt követően vázoljuk azt a hipotézisünket, melynek segítségével az ismétlésnek e sajátos szféráját próbáljuk megközelíteni. Célunk, hogy hozzájáruljunk ahhoz a hosszabb távú munkához, mely a szépirodalmi szövegművek adaptációs ismétlésének irodalomelméleti helyét igyekszik kijelölni. Dolgozatunk tehát nem annyira a folklortudomány, mint inkább az irodalomelmélet és a kommunikációelmélet eddigi eredményeire épít. Hogy vizsgálatra épp a népmesét választjuk most ki, csak ürügy arra, hogy erről az oldalról is szemügyre vegyük az irodalmi, és általában a művészi alkotó folyamatot.

2. Dolgozatunk narrativon, a közlés anyagi burkától függetlenül olyan eseménysor jelrendszerbeli megfogalmazását érti, melyen belül valamely individuummal valami történik. /Voigt V. 1980: 59/. Az egyszerű forma /Eszte-tikai kislexikon 1979.: 142/ fogalmát az összetett forma kontrasztjaként használjuk. Noha tisztában vagyunk A. Jolles korlátaival, alapvetően mégis az ő elképzelése alapján soroljuk a népmesét az egyszerű formák ekvivalen-

cia osztályába, mint olyan formát, melyben a poetikai kompozíciós változatosság kevésbé érvényesül, és a könyven memorizálhatóság jegyében hat, szemben az összetett formákkal, melyek létrehozatala erőteljes és változatos poetikai transzformációkhoz kötött. /Jolles., A.: 1929/ Leírásunk során megkülönböztetjük a szöveg és a szövegmű fogalmát, mert úgy véljük, hogy az adaptációs ismétlések általunk vizsgált esetében egyik alkalommal a koherens szöveg/ = szövegmű, máskor pedig a szövegmű kiszakított részei / = szöveg/ ismétlődnek meg /Vö. Rubovszky K. 1981.: 11-12/. Az előbbire Shakespeare Hamlet-jének Arany János-i műfordítása a példa. Utóbbira pedig az, ahogyan Móricz Zsigmond A Biblia című tanulmányának részleteit A fáklya című regényének koherens szövegművébe kompilálja. /ld. Móricz Zs. 1907.: 524-538; 1908.: 76-102/ /Móricz Zs. 1979/.

Az adaptációt elvileg több szinten értelmezhetjük: legtágabban rendszerelméleti szinten, szűkebben valamely közlési rendszer elméletének szintjén. Az értelmezésnek ez a fokozatos szűkítése más fogalmak, így pl. a kultúra fogalmának kijelölésénél is ismeretes /Szabolcsi M. 1980: 41-42/. Mi nem annyira tágan, de nem is annyira szűken ragadjuk meg e jelenséget mint egyes, egymással is polemizáló irodalmi lexikonok /pl. Cassel 1953: 5/, /Literary Terms 1966: 3/. Az összehasonlító elemzések és egyéb tapasztalatok ugyanis abban erősítenek meg bennünket, hogy olyan gyakran kirekesztett műveletek is adaptálások mint a műfordítás, vagy valamely folyóiratban folytatásokban megjelent narratív könyvvé való átdolgozása, és nemcsak a művelet feltűnő megnyilvánulásai, pl. a témakölcsonzés sorolhatók ide. Az adaptálási művelet sajátos pragmatikai célú ismétlés, vagyis olyan variánsképzés, amely során a szelekció és kombináció közlési törvényszerűségeinek megfelelően, invariáns elemek vagy szövegegészek / = szövegművek/ kerülhetnek más szövegművekkel domináns implikációs viszonyba.

A szakirodalom a szövegismétléseknek két szemantikai

tipusát állapítja meg: szövegbelső /kontextuális/ és szövegkülső /kontextuális/ ismétléseket /Csúri K. 1980 b: 311-312/. Jelentős irodalomelméleti háttérre támaszkodva az előbbivel eddig leginkább a szegediek, az utóbbival főként a nyitraiak foglalkoztak /vö: Popovic, A.: 1975; Popovic, A. 1976; Dénes, I.: 1977/. A narratív adaptációs ismétlések különféle lehetőségeinek feltérképezésére itt nem vállalkozunk, csupán utalunk rá, hogy más helyen ezt már igyekeztünk megtenni. /Rubovszky K. 1981.: 33-39./ Egy alternatívát emelünk csak ki, mely előadásunk tárgya szempontjából releváns. Azt hogy a narratívok szövegkülső ismétlése lehet intraszemiotikus és interszemiotikus is. Pl. Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című regényét lehetett irodalmon, vagyis azonos szemiotikai rendszeren belül transzformálni, ifjúsági regényváltozattá, és lehetett hangjátékká, filmmé és operává, de még diafilmmé is feldolgozni, irodalmon kívüli szemiotikai rendszerekben kódolni. Ez közismert és közhelyszerű tény.

Dolgozatunkban egyébként a szöveg fogalmát, Lotman alapján /vö. Lotman, J.M.: 1973: 276/ talán kissé önkényesnek tűnő, de véleményünk szerint mindenképpen indokolt módon az irodalmon kívüli bármely jelszövegre kiterjesztjük, hogy azonos elvek alapján végezhesünk összehasonlításokat. Így módon tágabb értelemben pl. valamely filmet vagy hangjátékot is sajátos szövegnek tekintünk.

3. A továbbiakban szükséges, hogy előzetesen, használt szimbólumainkat és apparátusunkat megmagyarázzuk. Valamely narratív adaptációs ismétlésnél mindig legalább két szövegvilág kerül egymással sajátos kapcsolatba. /Csúri K. 1980: 483/ A valós világot nevezzük W_o -nak a szövegvilágot W_t -nek és ennek extenzióját fejezzük ki $p, q, r...$ z eseményeket állító proposíciókkal. Ebben az esetben a formális modális szemantikában $p, q, r...$ z eseményeknek ez a strukturálatlan halmaza igaz vagy hamis értékekkel bír.

Igy pl. külön-külön hamisnak minősíthető az a kijelentés a Kismalac és a farkasok című mesében, hogy "A farkas

bekopogtatott a kismalac ajtaján" vagy "A kismalac ajtót nyitott a farkasnak", míg "A tűzhelyen forrt a víz" igaznak. W_t szövegvilág ily módon, miután hamis kijelentéseket is tartalmaz, formális modális szemantikai szempontból hamisnak minősül. Ugyanez a népmese irodalomelméleti szempontból mégis igaz, mert általánosabb érvényű igazságot fogalmaz meg. Ezt azonban csak úgy tehet ha megadjuk igazságának feltételeit. Ez a feltétel pedig az lesz, hogy W_t extenzív szövegvilágot poetikai szempontból úgy kell strukturálni, hogy az e poetikai kód R szabályrendszere szerint, váljon hierarchikusan rendezetté, koherensé. Ily módon, noha a Kismalac és a farkasok című népmese p, q, r... z eseményeket jelző propozíciók halmazából álló W_t lehetséges szövegvilága nem volt igaz, az R poetikai szabályrendszer alapján strukturálódott W^+ kitüntetett lehetséges világ mégis igaz. Az ily módon létrehozott W^+ világ eseményeit pedig, mutatva a különbséget, immár a strukturált P ... Q propozíció fejezi ki. A realista /de nemcsak stilrealista!/ szövegművek világa mint pl. a Kismalac és a farkasok /igaz, mert a W^+ világ törvényszerűségei közelítően megegyeznek W_0 törvényszerűségeivel, egy sematikus regény W^+ világa viszont nem igaz, mert törvényszerűségei nem egyeznek meg W_0 törvényszerűségeivel.

Úgy véljük, hogy a szimbolikus logika apparátusa segítségünkre siethet az adaptálási műveletek egzaktabb leírásánál is. Dolgozatunkban azt a materiálisan adott szöveget, mely egy bizonyos adaptálási aktus kiindulópontja, a nyitriai kutatókra támaszkodva előszövegnek vagy előszöveg-műnek nevezzük, és a fentiek alapján T_1 -el, extenzív szövegvilágát W_{T_1} -gyel, intenzív strukturált lehetséges világát pedig W_1^+ -gyel jelölhetjük. Ugyanígy, az adaptálási művelet materiális eredményét T_2 -vel jelöljük és utószövegnek, illetve utószöveg-műnek nevezzük majd, extenzív szövegvilágát W_{T_2} -vel, intenzív lehetséges világát pedig W_2^+ -vel jelezzük. Természetesen az adaptálási műveletek nem csupán egy aktusra korlátozódnak, hanem vég-

telen kontinuumot alkotnak. E több szinten lezajló implikációt a következő módon érzékeltethetjük $T_1 \in T_2 \in \dots \in T_n$; illetve $W_{t1} \in W_{t2} \in \dots \in W_{tn}$; valamint $W_1 \in W_2 \in \dots \in W_n$.

Apparátusunk birtokában próbáljuk meg most hipotézisünket kifejtteni szorosán vett témákra.

4.1 Először is feltételezzük, hogy a vizsgált egyszerű narratív forma /a népmese/ és az összetett narratív formák adaptációs ismétlődése között a különbség releváns.

4.2 A népmese adaptációs ismétlésének végrehajtója, a népmese mikro- és makróstrukturális elemeit, a művelet végrehajtása közben, belépve a lehetséges világalkotók kollektív táborába, kényére kedvére szelektálhatja és kombinálhatja. A népmese adaptálására természetesen hasonló transzformálási szabályok vonatkoznak, mint a bonyolult formákra, de a transzformálási lehetőség /a relativ kötöttségek ellenére is/ nagyobb. Ezeket a népmesére is érvényes, eredetileg a hosszútávú emlékezetre megállapított, de szerintünk az adaptációs műveletekre is érvényes szabályokat jól foglalja össze Van Dijk és Kintsch. /Van Dijk, T.A. Kintsch 1978: 69-78/ Művük alapján világos, hogy a sűrítéssel kívül számos egyéb szintaktikai szabály is működik adaptáláskor. E propozíciókkal végzett műveleti szabályok.

1. TÖRLÉS /deletion/ Pl. Éva kerékpározik. A kerékpár zöld. \longrightarrow Éva kerékpározik.

2. ÁLTALÁNOSÍTÁS /generalization/ Pl. Éva hintázik. Éva kerékpározik. \longrightarrow Éva játszik.

3. KIVÁLASZTÁS /selection/ Pl. Éva elment a Vidám Parkba. Először kiutazott a Városligetbe; befizette a belépődíjat, a hajóhintánál jegyet vásárolt és hajóhintázott. \longrightarrow Éva elment a Vidám Parkba hajóhintázni.

4. ÖSSZEÁLLÍTÁS /construction/ Pl. Éva elment a Vidám Parkba és különféle játékokra ült fel. \longrightarrow Éva szórakozni ment a Vidám Parkba.

Pragmatikai következmény, hogy a népmesei narratív adaptátora eltekint csaknem mindazoktól a pragmatikai korlátoktól, melyeket az összetett formák védelmére /tkp.

azok alkotóinak védelmére/, a konvenció, a szerzői jog biztosítása érdekében, eddig hozott.

4.3 Feltételezzük, hogy a népmese adaptálási módja természetes módon "kitermelődött" konvenció, az összetett formák adaptálási műveleteinek társadalmi szabálya pedig mesterségesen konstruált pragmatikai szabályrendszer. Ezt bizonyítja az is, hogy a szerzői jog kialakulása, majd tételes bevezetése előtti időkben nem annyira a szerző, hanem maga az alkotás számított. /Miguel de Unamuno /1905/ 1981: 225-233/. Amikor tehát az "eredeti szöveg" kifejezést használjuk, akkor ez nem a vizsgált T-re /kontextusra/, hanem a művön kívüli kontextus egyik elemére, az alkotóra vonatkozik. Tovább végezve az összetett és az egyszerű formákkal lehetséges adaptációs műveletek összetetését, megítélésünk szerint az összetett narratív formák adaptációs ismétlését alapvetően két, pragmatikailag is releváns, szemantikai szabály-típus irányítja:

a/ - a jelölt centrikus adaptációs ismétlés szabálya

b/ - a jelölő centrikus adaptációs ismétlés szabálya

Az egyik fő szabálytípus, az adaptációs implikáció egyik pólusán elhelyezkedő, W_1^+ lehetséges világ alkotójának érdekét érvényesíti, a másik póluson lévő, W_2^+ lehetséges világ teremtőjének javait szolgálja.

/a/ szabály: amennyiben W_1^+ igaz $/W_0^-$ -t illetően/ és alapvető tendenciáját tekintve W_{t2} /p, q, r ... z/ = W_{t1} /p, q, r ... z/, akkor a $W_1^+ \in W_2^+$ implikációs viszony eredményeként W_2^+ lehetséges világ szintén igaz $/W_0^-$ -ra/ $/R_2$ poetikai szabályrendszer érvényesülése esetén/.

Példa: Shakespeare Hamletjének fordítása Arany János által majd további - immár interszemiotikus feldolgozásai pl. filmre: Laurence Olivier /1948/, Kozincev /1964/ stb.

/b/ szabály: amennyiben az adaptációs művelet eredményeként az jellemző, hogy W_{t2} /p, q, r ... z/ \neq W_{t1} /p, q, r ... z/, és $W_1^+ \in W_1^+$ W_2^+ egymástól függetlenül igaz is, de hamis is lehet W_0^- -ra.

Példa: Ivo Bresan jugoszláv szerző Paraszthamlet címen játszott és televízióra Omlet címmel adaptált szindarabja;

mely /Játszotta a TV 1982.február 3-án/, realista /de nem csupán stilrealista!/ módon modellezi a valóságot W_0 -t/, függetlenül Shakespeare Hamlet-jétől, mely szintén igaz, W_0 -ra. Van azonban Bresan darabjában egy másik Hamlet adaptáció is, melyet a megfélemlített tanító csasztuskásít témakölcsonzással ilyenné. Ez nemcsak, hogy W_{t1} /p, q, r, ... z/-t nem adja vissza, hanem W_0 -ra sem igaz, vagyis giccsesen hamis.

5. Az előbbieket tükrében most azt nézzük meg, hogy vajon a népmese, mely tudvalevőleg olyan narratív, melynek lételemé az állandó adaptálás, igényli-e, hogy igazságértékének megőrzése céljából adaptálását valamiféle szabályok közé szorítsuk. Feltételezzük, hogy általában nem igényel ilyen szabályt, ha a főleg orális adaptálás a népmese természetes személyes közlési közegében folyik /Ortutay Gy. 1965: 3-9/. Ebből az következne, hogy a népmese olyan narratív, mely tetszés szerint alakítható, minden további nélkül büntetlenül felhasználható. A folklór alkotásoknak erre a törvényszerűségére több kutató /Dégh L. 1949: 44-47/, /Voigt V. 1972: 69/ is felhívta a figyelmet. Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy van egy nagyon lényeges tényező, amely ha korlátozza is ugyan a bonyolult formákra jellemző egyéni szerzőséget, a népmese adaptálási művelete során egy fiktív kollektív szerző jogait mégis igyekszik megvédeni. Ez a törvényszerűség, ha úgy tetszik, pragmatikai szabály a tradíció kódrendszere R^+ poetikai konvenció, mely olyan, a régmúltbavisszanyúló emberi praxis által jól kipróbált és mítoszba /hiedelemrendszerbe/ ágyazott szabályrendszer, ami mögött mintegy intuitive érezzük az ökonomikus használhatóságot. E használhatóság záloga éppen a célratoró egyszerűségben van. Szabályunkat tehát, a népmesei szóhasználatnak erre a klasszikus esetére, így fogalmazhatnánk meg:

Szabály: amennyiben W_1^+ = népmese koherens lehetséges világa igaz, $W_1^+ \in W_2^+$, és ez a népmese természetes személyes közlési közegében zajlik le, valamint R^+ poetikai konvenció is érvényesül, akkor W_2^+ = igaz, ellenkező esetben hamis.

Hogy mi tartozik R^+ konvencióba, sokkal nehezebb kimutatni mint az összetett formák R poetikai szabályainál, ahol a tudatosság érvényesül az itteni jobbára, ösztönösséggel szemben. E relevitásra Voigt is utal és azokra az erőfeszítésekre is, melyet a folklortudomány e differenciált bonyolult szabály megfogalmazása érdekében tesz.

6. További problémánk: mi történik, ha a népmesei narratívot műköltészetbe adaptáljuk? Feltételezzük, hogy a népmese műköltészetbe /értve ezen, hogy nemcsak irodalmi összetett formákba/ való adaptálásakor ugyanazok az adaptációs szemantikai szabályok érvényesek, mint amelyeket az összetett formáknál jeleztünk, A kötöttség azonban igen laza, és ez lehetővé teszi W_1^+ sokkal szabadabb kezelését. Épp ezért inkább a jelölő centrikus /b/ szabály érvényesül.

/a/ szabály példája: Olyan W_2^+ , mely azt tűzi ki célul, hogy kifejezetten egy bizonyos variánst /azaz egy kitüntetett variánst/ egy bizonyos népköltő meséjét emelje át kevés változtatással összetettebb formába. Arany László talán ezt tette, többek között A kismalac és a farkasok című, az előbb már említett népmesével. A népnemzeti irány szerinti enyhe átdolgozás, Gyulai Pál szerint, hűséges. /Arany L. 1901: 3-6/. Ha az 1881-es, imént már említett változat lejegyzését is elolvassuk /Kálmány L. 1881/, azt mondhatjuk, hogy Gyulai kijelentése helytálló. Nagyjából $W_1^+ = W_2^+$, ahol W_2^+ is figyelembe veszi pl. a ponyvákánál oly gyakori mesterkélt kimódoltsággal ellentétben az igazságot biztosító R^+ tradicionális feltételt. A példa értékét bizonyos fokig az csökkenti, hogy a hiteles adaptálás megítélésekor csupán Gyulai ítéletében bizhatunk, tekintve, hogy az eredeti szöveg nem áll rendelkezésünkre. Am Kovács Ágnes Benedek Elek és a magyar népmese kutatás című /Kovács Á. 1961: 430-444/ cikkében bőséges hivatkozást tesz az átdolgozás típusára, midőn Benedek Elek, Kriza János, Kálmány Lajos, Horger Antal és Sebestyén Gyula hitelességét elemzi. Az adaptálási művelet itt jelölt centrikus.

/b/ szabály példája: Arany János Toldi-ja vagy a Fehérlófia című rajzfilm. Többségében nem egy bizonyos népmesét /vagyis egy kitüntetett variánst/ adaptálnak a műköltészetben, hanem a népmesei narratív szabad variálásának törvényszerűségére építve igyekeznek a műköltők továbbvariálni W_1 -et. Mint azt Hoppál leginkább kiemutatta /Hoppál M. 1981: 68-97/, a Toldi Ilosvai anyagán kívül népmesei mitológiai előzmények szabad variálásának is számít. A Fehérlófia című, Jankovics Marcell által készített rajzfilm szintén ily módon készült. Mindemellett az implikáció során létrejött W_2^+ igazságfeltételének itt ugyancsak egyik biztosítéka R^+ tradicionális petikai konvenció megléte.

7. Végezetül szeretnénk még jelezni feltételezésünket, mi történik, ha valamely népmesei narratív a tömegkultúra tömegkommunikációs szférájának egyik lehetséges világa implikálja. Ahhoz, hogy ezt megnézzük, emlékeznünk kell arra a tényre, hogy a folklór szövegművek szerzői közé nemcsak az illető szövegmű előadója, hanem a hallgatósága /befogadója is/ beletartozik. Nos a fentemlitett tömegkommunikációs szövegművek /pl. ponyva, lektúr, képregény, film stb./ is lényegüket tekintve olyanok, hogy kontextusuk felépítésekor a befogadót, zömükben az összetett formák között szokatlanul erőteljes módon, figyelembe veszik. František Miko azt mondaná erre /Miko, F. 1978: 176-184/, hogy igen erős a szöveg szociativitása. E pragmatikai szabály teljesítése mögött legtöbbször két további előírás van:

I/ - eljuttatni a kommunikációs partnerhez valamilyen gyakorlati szempontból fontos gondolatot; /erkölcsi haszon/

II/ - a kommunikációs partner tradicionális izlésére építve, azt úgy kiszolgálni, hogy az a közlemény feladójának biztos felvevő piaca legyen /anyagi haszon/.

A népmese és a tömegkultúrális narratív tehát számos hasonló vonással rendelkezik: attribútumai: a széles variálási tendencia és a kollektívára épülés. Közös az is, hogy mint erre Dégh Linda rámutat /Dégh L. 1949: 40/; a

népmese fő funkciója, hogy általa a hallgatóság valamiféle megbillent pszichikai egyensúlyt helyreigazítson. A tömegkultúrális narratív esemény sorának zárt /gyakran happy end-et igénylő/ jellege is erre utal. A népmese és a tömegkultúrális narratív, igaz nem kizárólag, de elsősorban jelölő centrikus implikáció keretében talál egymásra és mint fentebb ezt a /b/ szabályban jeleztük: W_1^+ és W_2^+ igazságértéke egymástól független. Magyarul: igaz népmeséből születhet igaz tömegkultúrális narratív, de hamis is. Jankovics Marcell Fehérlófia című rajzfilmje, főként a /színes/ televíziós terjesztés során, ilyen igaz értéket juttat el a nézőhöz, a Walt Disney féle Hamupipóke, valamint azok a hollywoodi modernizált mesék, melyeket a televíziónk 1981-ben néhány este játszott, hamisak, giccsesek. Külön téma az összetett formák folklorizációjának kérdése, melyet a szűkös terjedelem miatt itt nem tárgyalunk.

8. Összefoglalva az elmondottakat: a népmese adaptációs ismétlődésének jelenségét megkíséreltük az összetett formák adaptációs ismétlésének tükrében megvizsgálni. Eközben megállapítottuk, hogy a népmese adaptációs ismétlésére vonatkozó szabály természetes közegben természetesen érvényesül és az összetett formák adaptációs ismétlésénél is ez következne be, ha bizonyos pragmatikai tényezők mesterséges korlátokat nem szabnának, mesterséges szabályokat nem hoznának létre. A népmese műköltészetté alakítására, beleértve a tömegközlés szféráját is, pedig a jelek szerint általában az jellemző, hogy az adaptátor - miközben felfedezi a népmese hagyományozás lazább szabályozottságát - elsősorban jelölő centrikus módon igyekszik W_0 valós világra nézve igaz vagy hamis igazságértékű adaptációs szövegműveket létrehozni, ami egyenlő a szabadabb felhasználással.

Irodalom:

Arany László /1901/: Magyar Népmese-gyűjtemény. Kiadta Arany László. 5. kiadás. Franklin Társulat Budapest.

- Cassel' s Encyclopaedia of Literature. Edited by S.H. Stelnberg, London, /1953/ Cassel and Company Ltd.
- Csúri Károly 1980 a/: A lehetséges világok szemantikája és az irodalmi elbeszélő szövegek elmélete. In: Studia Poetica 1. Szeged
- Csúri Károly /1980b/: Két ismétlés-típus irodalomelméleti státusáról. In: Ismétlődés a művészetben. Szerkesztette Horváth Iván és Veres András. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Dégh Linda /1980d/: A népmese kutatás új útjai. In: Néprajzi tanulmányok.
- A Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetének kiadványai. Szerkeszti Ottó Gyula. 1. sz. Budapest.
- Dégh Linda /1949b/: Népmese és ponyva. Magyar Nyelvőr LXX-LXXI. kötet.
- Dénes, Imrich /1977/: Textual Features of Adapted Texts. In. Popovic, Anton - Dénes, Imrich: Translation as Comparison. Nyitra. KLKEM.
- Van Dijk, T. A. - Kintsch, W. /1978/: Cognitive Psychology and Discourse. Recalling and Summarising Stories. In: Dressler, W.U. /ed./: Current Trends in Textlinguistics, 61-90. Berlin-New York de Gruyter.
- Esztétikai kislexikon /1979/: 3. átdolgozott és bővített kiadás. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Hoppál Mihály /1981/: A Toldi mitológiai hátttere. In: Új Írás. 11. sz.
- Jolles, A. /1929/: Einfache Formen. Jena
- Kanyó Zoltán /1980/: Az igazságfogalom az irodalmi elbeszélésben és a lehetséges világok szemantikája. In: Studia Poetica 1. Szeged.
- Kálmány Lajos /1881/: Szeged népe I.-II.-III. Arad 1881. 1882, ill. Szeged 1891.
- Kovács Ágnes /1961/: Benedek Elek és a magyar népmese kutatás. In: Ethnográfia
- Literary Terms /Definitions, Explanations, Examples/ /1966/ Raymond W., - Barry and A.J. Wright Chandler Publishing,

Company.

Lotman J.M. /1973/: Szöveg, modell, típus, Gondolat Kiadó.
Budapest.

Miko, František /1978/: Style Literatura. Communication.
Slovenska pedagogické nakladatel' stvo. Bratislava. 1978.

Móricz Zsigmond /1907; 1908/: A Biblia. In.: Athenaeum

Móricz Zsigmond /1979/: A fáklya. Szépirodalmi Könyvkiadó,
Budapest.

Ortutay Gyula /1965/: A szájhagyományozódás törvényszerű-
ségei. In: Ethnográfia

Popovič, Anton /1975/: Teoria metatextu. Nitra. KLIKEM.

Popovič, Anton /1976/: Aspect of Metatext. In: Canadian
Review of Comparative Literature. Automne.

Rubovszky Kálmán /1981/: Szépirodalmi művek adaptálásának
kommunikációelméleti megközelítése különös tekin-
tettel Móricz Zsigmond műveire. /Kandidátusi ér-
tekezés/ - Kézirat.

Szabolcsi Miklós /1980/: A kultúra. In: A kultúra fogalmá-
ról. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

Unamuno, Miguel de /1905/: A Don Quijote olvasásáról és ér-
telmezéséről /1905/ In: Helikon 1981/2-3.

Voigt Vilmos /1972/: A folklór alkotások elemzése. Akadémiai
Kiadó. Budapest.

Voigt Vilmos /1980/: Az elbeszélés korai és egyszerű formá-
inak tipológiája. In: Studia Poetica 1. Szeged